

MST, Statisztikatörténeti Szakosztály
2016. január 19.

A 19. század végi gabonaválság (értelmezések és források)

Kiss Zsuzsanna

(ELTE-TáTK, MTA-ELTE Válságtörténeti Kutatócsoport)

Nemzetközi gabonaválság a 19. század végén

- ▶ Az 1870-es évektől kezdve érzékelhető, majd az 1880-as években felerősödő árcsökkenés a gabonapiacon.

Nemzetközi környezet:

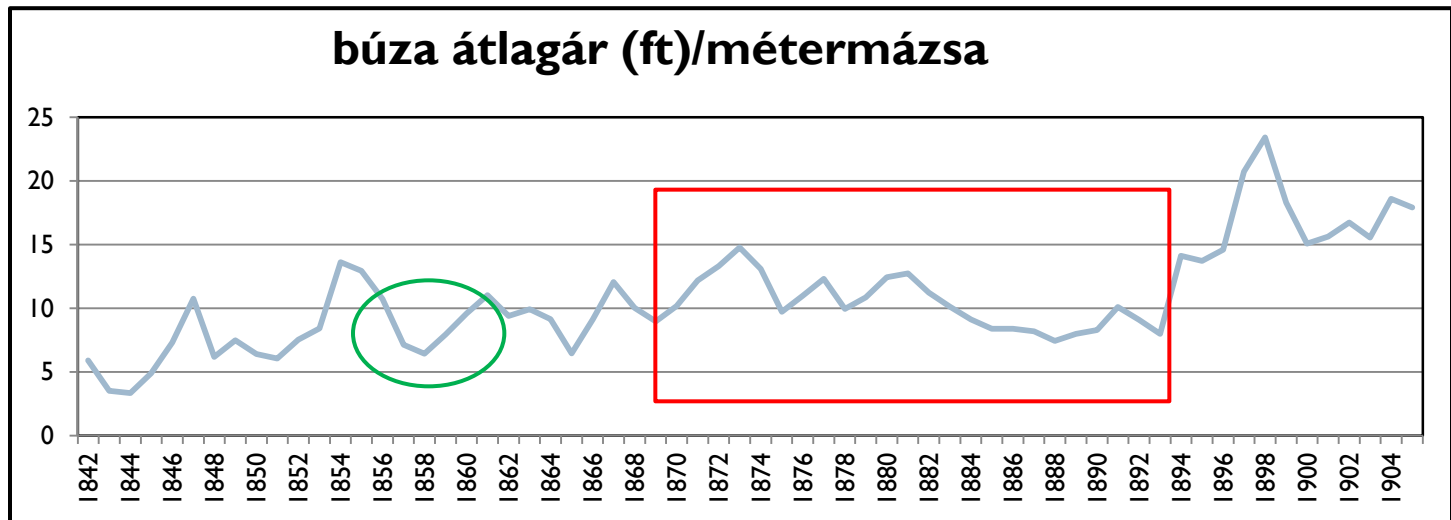
- a brit Corn Law visszavonása (1846) → 1850-60: Európa-szerte tarifamentessé válik a gabonakereskedelem → gabonaárak „kiegyenlítődése”
 - 1865 után az USA-ban gyorsan növekszik a búza termőterület, kiépül a vasúthálózat és a tengeri szállítási vonalak
 - az olcsó importbúza mélyre nyomja az árakat az 1870-90-es években
 - importvámok visszaállítása – az árak nem változnak tőle radikálisan
 - mezőgazdasági szerkezetváltás (különbféle mintázatokban Eu.-szerte)
 - a hagyományos mezőgazdasághoz való viszony is átalakul (tőkés termelés, professzionalizáció)
-

Gabonaválság Magyarországon a 19. század végén

I. Árválság

A búza átlagára a Budapesti Tőzsdén (1842 – 1904)

Forrás: Ecseri Lajos: A magyar búzaárak alakulása a múlt század közepétől fogva, és az új mezőgazdasági vámok várható hatása. Közgazdasági Szle. (1906) 505-530.

- Más lehetséges források: birodalmi statisztika, lokális források
- Más gabonafélék áresése kisebb mértékű, és egyidejűleg az állati termékek (hús, gyapjú) árai is csökkennek valamelyest

Gabonaválság Magyarországon a 19. század végén

▶ II.A termelési struktúra válsága – a kutatás forrásai

- 1849. okt. 20., császári nyílt parancs az „állandó” földadó kataszter bevezetésére
 - 1850. márc. 4., császári nyílt parancs az „ideiglenes” földadó kataszterről: ennek előmunkálataiból születik az ún. „ideiglenes kataszter” (1850-1856 között), amely 1884-ig az adókivetés alapja
 - 1856-1884: végleges kataszteri felmérés
 - 1875.VII. tc.: a földadó szabályozásáról (ún. kataszteri területek, becslőjárások, ill. osztályozási vidékek kialakítása földrajzi szempontok alapján, de a földhasználat gyakorlatát és a föld minőségét is figyelembe véve)
 - 1895.VIII. tc.: általános mezőgazdasági összeírás
 - egyéb statisztikai kiadványok, általános összeírások (pl. Magyar Statisztikai Évkönyv, 1875., Magyarország gazdasági statisztikája, 1887.)
-

Művelési ágak szerinti megoszlás Magyarországon 1850-1913

	1850	1873	1883	1895	1913
szántó	31,0	34,7	41,0	42,8	45,5
kert			1,2	1,3	1,3
rét	13,0	13,3	10,6	10,2	9,2
szőlő	1,2	1,2	1,3	1,0	1,1
legelő	13,3	14,8	13,1	13,0	11,8
erdő	25,7	28,2	26,9	26,6	25,8
nádas	0,8	0,5	0,3	0,3	0,2
termőterület	85,0	92,7	94,4	95,2	94,9
terméketlen	15,0	7,3	5,6	4,8	5,1
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A táblázatot Szuhay Miklós közli az Agrártörténeti Szle. 1971/1-2. sz.-ban (*A szántóföldi termelés fejlődése a magyar mezőgazdaságban 1867-1914 között*), rendre a következő források alapján M. Stat. Évkönyv 1873.; Mo. statisztikája, Láng L. szerk.: II. k. Mo. gazdasági statisztikája; M. Stat. Közl. Új folyam XXVII. K.; M. Stat. Évkönyv 1913.

A hazai mezőgazdaság struktúrá- változása a 19. században

A 19. századi változások eredményei

- A vetésterület folyamatosan nő
- ezen belül a szántóterület növekedése kiemelkedő (legelők, rétek feltörése, terméketlen területek, ill. erdők művelésbe vonása);
- az átrendeződés legdinamikusabb időszakára 1870-1880-as évekre esik
- ugarterület legerősebb csökkenési időszaka a század utolsó évtizedei

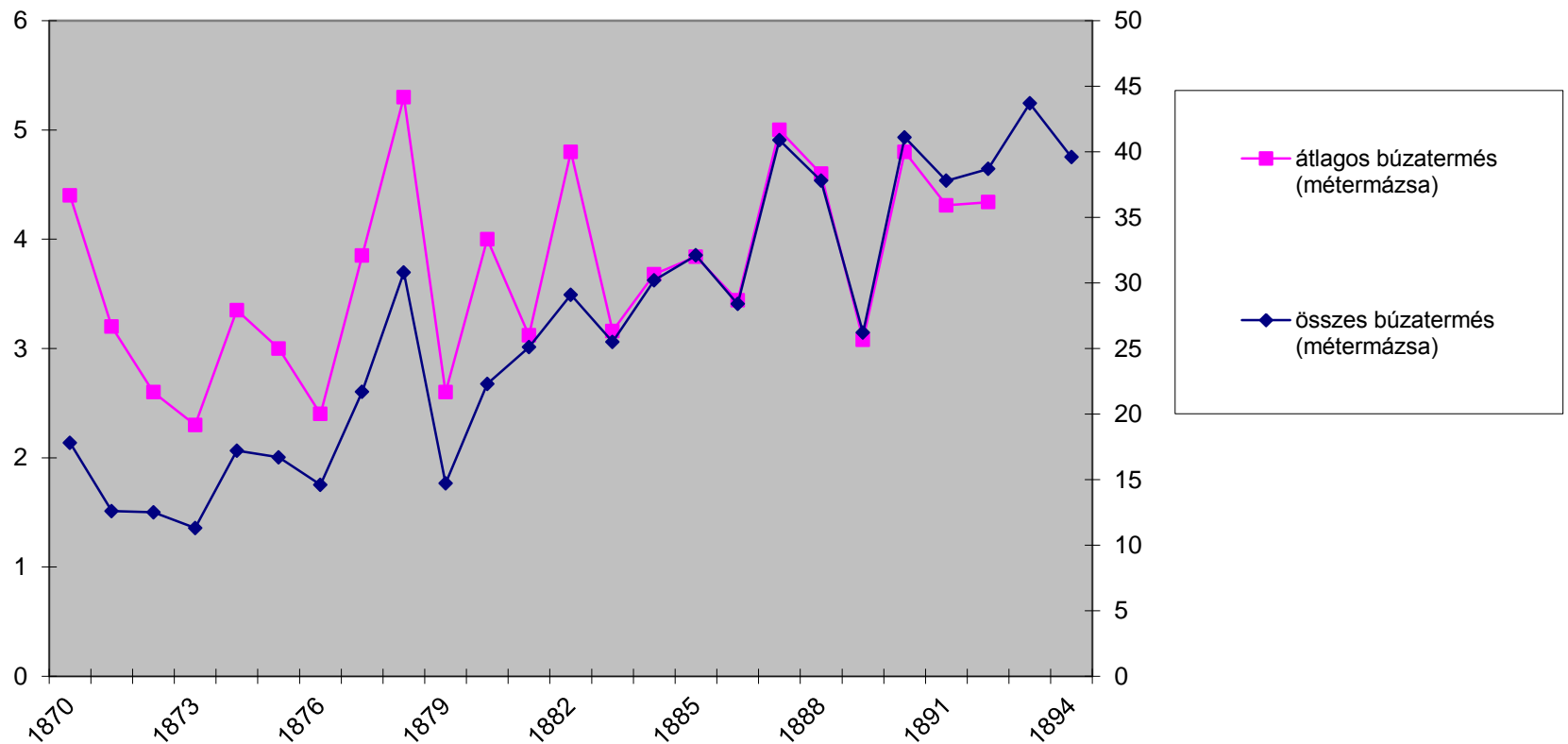
Strukturális következmények

- A korábbi évszázadok alapvetően állattenyésztő gazdálkodásának helyébe növénytermesztő lép (külpiaci igényekhez való alkalmazkodás)
- Lényegében extenzív irányú fejlődés
- Az intenzív termelés jele, de a vetésszerkezet továbbra is őrzi a hagyományokat: gabonaneműek túlsúlya (az elveszített legelők fűvét nem pótolja semmi)

„Búzatúlság”

Átlagos és összes búzatermés (1870-1894)

Forrás: Löherer Antal: Gazdasági válság és búza árhanyatlása Magyarországon. 1896. 35-36. o. (saját szerkesztés)

A gazdálkodók mentalitásának válsága

▶ III.A hagyományos gazdálkodói mentalitás válsága

- 1879. jún. 3-5.: II. országos gazdakongresszus (Székesfehérvár)

- Kenessey Kálmán: Mi a teendő az „amerikai és oroszországi concurrencia” okozta áreséssel szemben?

- a gabona-monokultúra felszámolása,

→ a takarmánytermesztés fejlesztése,

→ az állattenyésztésre (marhatenyésztésre)

való súlypontát helyezés

- hatékony érdekképviselőt kiépítése

- 1879/80-as anketok – a gabonakérdésről

- 1885., illetve 1896. évi budapesti nemzetközi agrárkongresszus

A gazdálkodók mentalitásának válsága

- 1885 – Budapesten rendezett nemzetközi agrárkongresszus – Gaál Jenő expozéja
 - „Az enquêt véleménye szerint gazdáink, (...) **a túlságos mértékben űzött buzatermeléssel elhanyagolják a helyes arányokat**, kiméletlenül zsarolják földjeiket, vetés-forgásról tudni sem akarnak, állatot nem tartanak elegendő számmal s ezért a kellő trágyával sem rendelkeznek.”
 - Az USA versenye: nem pusztán a termelés nagysága okán meghatározó, hanem azért is, mert az amerikai versenyképesség alapját **„az amerikai nép szellemi, erkölcsi és physikai tulajdonságai képezik”** („nagy szorgalom, rendkívüli leleményesség, roppant testi kitartás, aránylag igen magas értelmiség; vállalkozási szellem, a munkafelosztás, a gépek folytonos javítása, a társadalomban a kasztszellem teljes hiánya, az osztályok folytonos érintkezése egymással; az üzleti szellem és a kereskedők kutató ügyessége”)

A gazdálkodók mentalitásának válsága

▶ Mikor, hol és hogyan indul meg a változás a termelésben?

- az 1850-es években, a gabonapiac globalizálódásának első szakaszában Magyarország nem áll készen a struktúraváltásra

- 1860-70-es évek: a szakemberek felismerik a specializálódás szükségességét

- 1870-es évek: a válság hatására bizonyos területeken megindul a termelési szerkezet átalakítása:

- előny a piachoz, kereskedelmi útvonalakhoz való közelség

- előny, ha a gabonatermelés mellett más termelési ágak is fennmaradtak vagy ki tudtak teljesedni

→ Dunántúl: cukorrépa, dohány termelő, szarvasmarha tenyésztő falvak

→ Esterházyak Csákvári uradalma (Für Lajos feldolgozása)

Példa a sikeres váltásra...

- Csákvári uradalom (Für Lajos, 1969)
- Esterházy birtok, 63 000 hold, négy vármegye területén
- az uradalom földművelő gazdaságainak két korszaka:
 - - 1851-1890: saját szükséglet fedezése
 - - 1890-1914: piacra termelő szakasz
- növénytermesztési struktúra változása
 - - az 1860-as évek végéig a bevetett terület 2/3-án búza (fennmaradó rész: kapások és takarmányok)
 - - az 1890-es évek végén az arányok megfordulnak
- ezzel párhuzamosan az állattenyésztésben is fordulat áll be (láncreakció: a trágyamennyiség növekedése visszahat a földművelésre)
- gabonafélék vetésterületének alakulása 1858-1910 között a csákvári gazdaságban
 - - búza: - max.: 1877-78, 1894 és a sz.forduló után;
 - min.: 1885-90 – „helyettesítők”: árpa, zab

Köszönöm a figyelmüket!

